

Diari (1952-1960)

Visat núm. 8
(octubre 2009)

per Josep Ballester

Dins la tradició d'indagació lliure i suggeridora reflexió que hem situat l'obra de Joan Fuster, aquest *Diari* és un dels seus màxims exponents. El *Diari (1952-1960)* va aparèixer publicat, per primera vegada, l'any 1969 com a segon volum de les *Obres completes*, encara que ja s'havien donat a conèixer alguns fragments o alguna derivació temàtica en llibres com *Figures de temps*, *Indagacions possibles* o *Diccionari per a ociosos*.

El *Diari* està format per un conjunt de cent setanta-quatre proses d'extensió molt diversa. L'estructura està basada cronològicament i en alguns casos els assaigs són complementats, en alguns aspectes, amb addicions datades l'any 1968. Fuster en cap moment conta en el *Diari* les seues intimitats ni les seues confidències de cambra. És un instrument de treball, que per la llibertat del gènere li és útil per a escriure les reflexions, sense cap cotilla temàtica ni de forma. És una manera d'escriure, com diu l'escriptor de Sueca, «d'anar per casa». Així, cap qüestió no li és aliena, qualsevol aspecte de la vida de l'ésser humà serà judicada i analitzada per la lent d'aquest lúcid agitador d'idees. L'assagista, des del seu punt de mira, ha de ser això: «el seu lloc en la *república de les lletres* —en la societat— només es justifica per la voluntat, la vel·leïtat si es vol, d'*agitar* idees, i *idees generals*. Que com més *generals* seran, més vàlid en serà el saldo».

Un dels escrits que més s'han elogiat del nostre assagista, és aquell que fa referència a Erasme de Rotterdam, datat el 23 febrer de 1956. Per problemes amb la censura no s'hi publicà a *Indagacions possibles* (1958). Més tard, es va incorporar a *Diccionari per a ociosos*, on va eixir a la llum l'any 1964. Tanmateix, un temps després es reintegrà al *Diari*, que segons Fuster és l'indret inicial i on li corresponia estar. S'ha tractat d'interpretar i de veure en la situació d'Erasme un símbol de la situació de l'intel·lectual de Sueca. En l'escrit, Fuster, comença per qüestionar-se quina és la vigència actual d'aquell pensador del segle XVI. I conclou: «És sobretot una fama, present i directa, viva, d'exemplaritat. L'home, l'home Erasme, l'actitud intel·lectual que identificà amb la seua vida, és el que nosaltres seguim admirant».

Tant Erasme com qualsevol home de lletres actual es veuen encarats a un món dividit en bàndols. D'aquesta manera Fuster reprèn la polèmica plantejada per Sartre en el manifest de presentació del primer número de *Les Temps Modernes*. A partir d'aquest moment s'estableix el paral·lelisme entre el drama d'Erasme en la seua activitat d'escriptor i el de l'intel·lectual de la nostra època; la situació a l'inici del segle XVI amb la revolució religiosa i la del segle XX amb la revolució social. Fem memòria que l'intel·lectual, que tot intel·lectual a partir de la Segona Guerra Mundial, no sols té la voluntat decidida de baixar a la plaça pública —per dir-ho amb paraules de Cesare Pavese— sinó de fer la reflexió sobre el paper que realitza en la societat. Erasme és sol·licitat per tots dos bàndols, però ell desitja la síntesi dels elements positius de les dues faccions. Aviat la situació es fa insostenible, perquè els dos sectors exigeixen l'adhesió i la submissió dels partidaris. Fidel a les seues conviccions, l'humanista de Rotterdam esdevé sospitós per als dos bàndols: per a l'Església és un súbdit, però heterodox; per als luterans és un inspirador, però incapaç de trencar amb els papistes.

Prendre part per un dels dos blocs comporta l'abandó de la independència intel·lectual. L'aspiració, però, de tots dos escriptors, siga quina siga l'època en què li ha tocat viure, salvant sempre les distàncies de circumstància, és preservar la independència. Posició, realment, difícil. Sartre ho va deixar ben clar: la imparcialitat és impossible, ja que sempre «triem». La «neutralitat» constitueix una forma «d'intervenció», callar, és també parlar. Pura il·lusió.

Per a l'intel·lectual contemporani el mot clau és ara la llibertat, i la seua situació és molt semblant a la d'Erasme, assetjat com es troba per les barbàries d'un signe i de l'altre. És aquesta situació de l'intel·lectual fidel a les seues conviccions, que es nega a hipotecar la llibertat de la cultura i s'obliga a un equilibri precari i difícil. Amb totes les concessions —diu Fuster— Erasme aconseguí situar-se com a escriptor fora de l'Església i fora també del luteranisme. «D'aleshores endavant, l'home de lletres europeu aspirarà a conservar l'autonomia, a augmentar-la, erigint-se així davant els poders, les injustícies i les intimidacions.» És una postura que sembla utòpica. Ningú, però, no negarà la força moral i psicològica d'aquesta convicció, ni el paper, no exemplar, però sí «representatiu» d'Erasme.

El nostre escriptor no hi podia, no hi pot, deixar-s'hi «prendre» perquè és un racionalista, un escèptic. Ha formulat el seu humanisme moral en termes racionalistes i escèptics. L'escèpticisme no es tradueix en inhibició o indiferència: «Els escèptics no fan les revolucions, certament. De vegades les preparen; de vegades les depuren. I res més. D'altra banda, no indueixen els seus conciutadans a l'odi, ni a la resignació, ni a la indiferència». Per aquest motiu cal desmantellar la maquinària, siga del signe que siga, que entrebanca el dubte, la tolerància i el diàleg entre els éssers humans. Els dogmes i les doctrines són sistemes nocius per a la llibertat. Un dels seus objectius serà desarborar la mentida i el fanatisme que ens obstrueix. I una de les millors eines: el registre de l'assaig, pel seu tarannà d'intercanvi lliure d'idees.

El posicionament de l'home de lletres del segle XX ratlla aquesta situació que hem pogut comprovar en Erasme.

Per això, Fuster ho suscita molt sovint al llarg del *Diari*.

A Fuster l'hauríem de situar, sens dubte, en la família d'Erasme de Rotterdam, de Rabelais, de Lluís Vives, de Montaigne, de Voltaire, de Thomas Mann, de Bertrand Russell, tan estimats per ell. Aquests intel·lectuals són alguns dels components més lúcids de la nòmina i de l'exemple palès d'un ideal crític d'humanisme.

El *Diari* és un mosaic d'anotacions on queda palesa la vastitud de mires i de projecció cultural d'aquell que el subscriu. Una obra on trobem exemplificades cadascuna de les vessants de l'assaig i tots els motius temàtics d'un intel·lectual modern, compromès amb ell mateix, amb el seu país i amb la seua època, i com a conseqüència, la pedrera creativa d'una de les altures màximes de l'assagisme contemporani, sens dubte.

